

Петко Ст. ПЕТКОВ

Великотърновски университет „Св. Кирил и Методий“, България

БАЛКАНСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА „ОСНОВИТЕ НА МИРА“ – ПЪРВОТО МИРНО СПОРАЗУМЕНИЕ МЕЖДУ РУСИЯ И ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ ПРЕЗ 1878 Г.

Petko St. PETKOV

University of Veliko Tarnovo “St. Cyril and St. Methodius“, Bulgaria

BALKAN DIMENSIONS OF THE “BASES OF PEACE” – THE FIRST PEACE TREATY BETWEEN RUSSIA AND THE OTTOMAN EMPIRE IN 1878

The article analyzes the first inter-state agreement at the end of the Russian-Turkish war of 1877–1878 – the so- “Bases of Peace”. It was signed on 19/ 31.01.1878. It provides the independence of Montenegro, Serbia and Romania, the autonomy of Bosnia and Herzegovina and the establishment of the Bulgarian Principality on the principle of ethnic majority with borders which can by no means be less than those defined at the Constantinople Conference of the Great Powers in 1876.

Keywords: Russian-Turkish War 1877–1878, Bases of Peace, Sansefano Preliminary Treaty, Berlin Treaty, Balkan Countries.

Условията за евентуално примирие с Турция руската дипломатия подготвя още преди падането на Плевен в края на 1877 г. Проектът, изготвен от началника на дипломатическата канцелария при Щаба на действащата армия Александър И. Нелидов на 10/22 ноември 1877 г., е обсъден на специален военен съвет в присъствието на император Александър II и Главнокомандващия руската Дунавска армия Великия княз Николай Николаевич. На този съвет в Пордим е решено ако Турция поиска мир, преговорите да се водят в руската Главна квартира, а спирането на военните действия да стане едновременно с подписването от турска страна на руските условия за мир. Утвърденият от Александър II на 27 ноември/9 декември 1877 г. проект за условията на мира е изпратен за сведение на руските партньори от Съюза на тримата императори – германския император Вилхелм I и австро-унгарския император Франц-Йосиф. По-късно първоначалният текст е редактиран и изпратен на главнокомандващите руските Дунавска и Кавказка армии като „Инструкция на Александър II от 17 / 29 декември 1877 г. за условията, при които ще се водят преговорите с турските пълномощници за сключване на примирие“ (Освобождение 1964: 379–381; Петков 2008: 88–90). Тази инструкция е основата,

върху която се провеждат и първите преговори за мир в Казанлък на 8/20 и 9/21 януари 1878 г. Първоначалната неотстъпчивост от турска страна е преодоляна след януарското настъпление на руските войски. В 18.00 часа на 19/31 януари 1878 г. в Главната квартира на Действащата руска армия в Одрин главнокомандващият Н. Николаевич и пълномощниците на султана Сервер паша и Намик паша подписват „Протокол за приемане на предварителни Основи на мира между Русия и Турция“, повече известен като „Основи на мира“ (виж приложението). След час е подписано и примирие, слагащо край на военните действия и определящо демаркационната линия между руската и турската армия. Текстът на „Основите на мира“, приети от турската страна на 19/31 януари 1878 г., не е достатъчно известен на широката читателска аудитория. За разлика от предварителния Санстефански мир (19.02/03.03.1878 г.) и Берлинския договор (1/13.07.1878 г.), които се включват във всеки документален сборник и се коментират в повечето очерци за войната, принципните договорености между Русия и Турция, приети и подписани в Одрин на 19/31.01.1878 г., не се споменават често. Това налага публикуването им отново в превод от руски на български език.

В повечето български публикации за войната този документ обикновено се нарича „основания на мира“ (Косев, Дойнов 1988: 322; Дойнов 1993: 66–67; Пантев Глушков, 2008: 52). Всъщност на български език е по-точно да се говори за „основи на мира“ или по израза на Г. П. Генов „бази за мира“ (Генов 1926: 345).

Целта на настоящата статия, освен публикуването на „Основите на мира“ на български език, е и да анализира документа, променящ положението и границите на балканските народи и държави. Предлага се аргументиран отговор на важния въпрос в кое международно споразумение в края на войната от 1877–1878 г. за първи път се постановява независимостта на Черна гора, Сърбия и Румъния и увеличаването на териториите им, предоставянето на автономия на Босна и Херцеговина и създаването на Българско княжество върху цялата национална територия.

1. Черна гора

Текстът в „Основите на мира“ относно промените, свързани с Черна гора, е кратък и категоричен: *„Ще бъде призната независимостта на Черна гора. Нейната територия ще се увеличи с площта, завоювана от самите черногорци. Окончателната граница ще бъде определена по-късно“* (виж приложението). Териториално разширение на Черна гора към Южна Херцеговина и Северна Албания е предвидено още от Цариградската конференция на великите сили и Турция в края на 1876 г. Но независимостта на условно зависимото от султана княжество е постановена за първи път в „Основите на мира“. Тези промени се запазват и в предварителния Санстефански (чл. 1 и 2),

и в окончателния Берлински договор – чл. 26, 28, 29 (Протоколите на Цариградската конференция 1885: 17–18, 101–102; Протоколите на Берлинский конгрес 1885: 213–214, 236).

2. Сърбия

Текстът на чл. 3 от „Основите на мира“, касаещ сръбската държава, гласи: „Ще бъде призната независимостта на Румъния и Сърбия. На първата ще се предостави достатъчно териториално обезщетение, а що се отнася до втората, то нейните граници ще бъдат коригирани“. Наглед неясното постановление, че границите на Сърбия ще бъдат „коригирани“, не означава изключване на територии, а тъкмо обратното. Известно е, че Русия полага големи усилия за спасяването на Сърбия като самостоятелна държава, както и за запазването на територията ѝ. Това става още от средата на 1876 г., преди злощастната Сръбско-черногорско-турска война да е приключила с фиаско за християнската коалиция. Именно след военното поражение на Сърбия през есента на 1876 г. Русия ултимативно заплашва Османската империя да спре войната и дори подготвя частична мобилизация. Само месец след подписването на „Основите на мира“ предположението, че Сърбия не само че няма да бъде наказана за загубата си във войната от 1876 г., но и ще бъде щедро възнаградена за късното си и скромно според резултата му включване в Руско-турската война 1877–1878 г., се реализира. Според предварителния Санстефански договор Русия ѝ отстъпва Нишкия край, макар тези земи и според фермана от 1870 г., и според решенията на Цариградската конференция да са признати за български. А с окончателния Берлински договор Сърбия освен потвърдената независимост (чл. 34), получава още български земи – Пиротско и Вранско (чл. 36), така че първоначалният замисъл от „Основите на мира“ за „коригиране“ на сръбските граници е напълно осъществен, и то само в полза на сръбската държава. Що се отнася до статута на сръбската държава, то и в този случай бившето васално на султана автономно княжество получава независимост не със Санстефанските прелиминарии (чл. 3), а по силата на „Основите на мира“ (Протоколите на Цариградската конференция 1885: 17, 101; Протоколите на Берлинский конгрес 1885: 214, 239).

3. Румъния

Текстовете за румънската държава в „Основите на мира“ се съдържат в третия член на това първо официално руско-турско мирно споразумение през 1878 г. За разлика от по-общата декларация за Сърбия, предвиждаща „коригиране“ на границите ѝ, за Румъния е заявено категорично, че ще ѝ се „предостави достатъчно териториално обезщетение“. Известно е, че още при първите преговори на най-високо ниво в Райхщад през 1876 г. руският и австро-унгарският монарси се договарят принципно за бъдещите териториални про-

мени, важен елемент от които е връщането на Южна Бесарабия в границите на Русия, т.е. отнемането ѝ от румънската държава. Следвайки заявеното в „Основите на мира“ намерение за „достатъчно териториално обезщетение“ на Румъния, още със Санстефанския договор Русия ѝ подарява Северна Добруджа (чл. 19), която, също като Нишкия край, даден на Сърбия, дотогава е била включена и в диоцеза на Българската екзархия, и в границите на единия от двата български автономни вилаета, предвидени от Цариградската конференция. Независимостта на Румъния – цел, заради която тя се включва като съюзник на Русия във войната, започнала през 1877 г., е постановена за първи път в „Основите на мира“, а след това остава и в предварителния Санстефански мир (чл. 5), както и в Берлинския договор (чл. 43). По силата на последния Румъния получава още територии в Добруджа чак до Силистра и южно от Мангалия (чл. 46), за да се изпълни първоначалната декларация в „Основите на мира“ за „достатъчно териториално обезщетение“ (Протоколите на Берлинския конгрес 1885: 216, 241–242).

4. Босна и Херцеговина

Статутът на Босна и Херцеговина е коментиран в четвъртия член на „Основите на мира“. Също като положението на българските земи, за които на Цариградската конференция през 1876 г. се предвижда автономия, такава самостоятелно управление „с достатъчно гаранции“ постановяват „Основите на мира“ и за Босна и Херцеговина. Следователно и по отношение на тези бивши османски територии руско-турското споразумение от 19/31 януари 1878 г. следва договореностите между великите сили от декември 1876 г. Потвърждава ги и предварителният Санстефански договор (чл. 14), който изрично се позовава на постигнатото съгласие между европейските посланици и турските представители на конференцията в османската столица през 1876 г. за автономия на Босна и Херцеговина. Както е известно, според окончателния Берлински договор управлението на Босна и Херцеговина се поверява на Австро-Унгария според чл. 25 (Протоколите на Цариградската конференция 1885: 27; Протоколите на Берлинския конгрес 1885: 219-220, 235-236; Тодорова 1977: 434).

5. България

Още в първия член на „Основите на мира“ се постановява едно принципно положение, към постигането на което преобладаващата част от българското общество се стреми през последните две десетилетия, предхождащи войната: *„България в границите, определени в съответствие с принципа на мнозинството от българското население, които в никакъв случай не могат да бъдат по-малки от границите, определени от Цариградската конференция, ще бъде преобразувана в автономно княжество, плащащо данък, с национално християнско правителство и местна милиция.*

Отомански войски няма да бъдат разполагани повече там“ (виж приложението). Изворите ясно показват, че през 60-те и 70-те години на XIX век (и най-вече в месеците след Априлското въстание 1876 г.) преобладаващата част от българската общественост се стреми и намира за нормално на първо време да се постигне пълна политическа автономия на повечето български земи и населения, макар и при известна зависимост от султана (Петков 2003: 181). Недвусмисленият текст в този първи член е старата руска позиция, с която Н. Игнатиев започва преговорите с английските си опоненти в дните, предшестващи официалното откриване на Цариградската конференция в края на 1876 г. (Косев, Дойнов 1988: 105). Такова положение е принципно нежелано и от Лондон, и от Виена, но до известна степен е аргументируемо. Границите на Българското княжество според „Основите на мира“ съвпадат с признатия от султана диоцез на Екзархията (1870–1874 г.). Същата територия (екзархийският диоцез) е включена в двата автономни български вилаета и според общите решения на великите сили на Цариградската конференция. Но в одринските „Основи на мира“ през 1878 г. липсва вътрешната линия север-юг, разделяща признатите от султана и от великите сили през 1876 г. български земи на две части. Това отклонение от общите договорености в Цариград от края на 1876 г., налагането със сила на които е официалната мисия на Русия в тази война, никак не се харесва на Великобритания и на Австро-Унгария, но е напълно естествено от руската гледна точка на победител, а и съвпада с българските национални интереси. Нещо повече, това отклонение би било по-защитимо, по-реалистично да стигне до макар и ревизирано утвърждаване от великите сили на предстоящия им конгрес, защото почива на *общото им съгласие, че именно това са границите на българската нация.*

Тук особено важно е да не се забравя, че в границите на цариградските два автономни български вилаета от 1876 г., които са минималната териториална основа на Българското княжество според споразумението от 19/31 януари 1878 г., не се включва излаз на Бяло море за разлика от широкия и удобен излаз на същото море за окупираното от руски войски Българско княжество, предвиден в Санстефанския предварителен договор, който особено не се харесва на западните велики сили. Затова и санстефанските граници на Княжество България, които (това вече всички признават, макар и с неохота) не съвпадат нито с екзархийския диоцез, нито с границите на цариградските два вилаета (а следователно и с границите на Българското княжество според „Основите на мира“)¹, не се приемат от другите велики сили преди и по време на Берлинския конгрес.

При сравнение на текстовете за териториалния обхват на проектираната автономна българска държава става ясно, че между чл. 1 от „Основите на

¹ Самият Н. П. Игнатиев признава несъответствието между границите на санстефанска България и тези, начертани на Цариградската конференция и приети от великите сили през 1876 г., т.е. екзархийския диоцез (Игнатиев 1986: 769–770).

мира“ и чл. 3, 6, 19 от предварителния Санстефански договор има съществени различия (виж приложението; Протоколите на Берлинский конгрес 1885: 216). Повече земи, населени с българи, са включени в Княжество България според „Основите на мира“ („България в границите, определени в съответствие с принципа на мнозинството от българското население, които в никакъв случай не могат да бъдат по-малки от границите, определени от Цариградската конференция, ще бъде преобразувана в автономно княжество“), докато според Санстефанския договор от автономното Княжество България Русия изключва Северна Добруджа (независимо, че е част от Екзархията и от Източния български вилает, предвиден от Цариградската конференция), Нишкия край като част от Поморавието (въпреки че той е в диоцеза на Екзархията и е част от Западния български вилает според решенията на Цариградската конференция), а също така извън Княжество България остават Централните Родопи и Южна Тракия. Следователно от гледище на това кой международен договор в края на войната от 1877–1878 г. се доближава по-плътнo до формирания през XIX в. общобългарски териториален национален идеал „България, Тракия и Македония“, то това безспорно са „Основите на мира“, а не Санстефанският договор и дори само за това санстефанска България в никакъв случай не може да замества националния идеал (Петков 2005).

Едно от последните постановления на т.нар. „основи на мира“ търпи нееднозначна оценка. Според него *„веднага ще започнат преговори в Главната квартира на Негово императорско височество Великия княз и Главнокомандващ между упълномощените от двете правителства за установяване на предварителните условия на мира“* (виж приложението). От този текст става ясно, че още преди подписването на „Основите на мира“ и последвалото примирие руското държавно ръководство възнамерява да не спази поетите в началото на 1877 г. ангажменти към Австро-Унгария и Англия и въпреки тях да сключи двустранен предварителен договор с Турция. От друга страна, логично е да се предположи, че дори да се подпише такъв прелиминарен договор, какъвто е Санстефанският, той би трябвало да не се отклонява съществено от първоначалните „Основи на мира“. Това е така, защото именно „Основите на мира“ (с малката разлика, че двата автономни български вилаета са слети в едно общо Княжество България) отразяват общата позиция на великите сили от края на 1876 г., налагането със сила на която и според Лондонския протокол от 19/31 март 1877 г. е допустимата от европейския концент мисия на Русия във войната (Протоколите на Цариградската конференция 1885: 119–120). Отклоняването от „Основите на мира“, което Русия си позволява в текста на санстефанските прелиминарии, особено излазът на Егейско море за окупираното от руски войски Българско княжество, води до неблагоприятни за Петербург дипломатически последици.

По-нататък в „Основите на мира“ се постановява, че след подписването им от двете страни *„ще последва спиране на неприятелските действия*

между воюващите армии, включително румънската, сръбската и черногорската, за целия период на провеждането на мирните преговори. Главнокомандващите на двете армии в Азия незабавно ще бъдат уведомен за сключеното примирие, което ще преустанови военните действия. Императорското отоманско правителство ще заповяда на отоманските войски, след като примирието бъде подписано, да напуснат крепостите: Видин, Русе и Силистра в Европа и крепостта Ерзерум в Азия. Освен това, руските войски ще имат право да заемат, докато траят преговорите, някои стратегически места, обозначени в условията за примирие, на двата военни фронта“ (виж приложението). Не е известно защо руската страна не е предвидила в „Основите на мира“ освобождаване от турски войски и на крепостите Шумен и Варна. Цитираният текст от „Основите на мира“ би могъл да се тълкува и като възможност тези крепости да бъдат допълнително заети от руски войски като важни „стратегически места“, макар че най-удобният момент за това, подписването на „Основите на мира“ и примирието, е пропуснат от руска страна (Тонев 1999: 42). Н. П. Игнатиев обвинява директно за този съществен пропуск главнокомандващия Н. Николаевич и началник-щаб на Действащата армия ген. А. Непокойчицки, тъй като подписването на примирието е изцяло от компетентността на Главната квартира (Игнатиев 1986: 302–303, 372, 393, 404). Всъщност оставянето на Шумен и Варна в турски ръце, както основателно отбелязва В. Тонев, е пропуск на цялото руско военно-политическо ръководство. Този въпрос не е решен окончателно и в Санстефанския договор, в който (чл. 8) се предвижда изтегляне на турските войски от България и събаряне на всички стари крепости, но за това не е указан никакъв срок (Тонев 1999: 43–44).

Като важни за Русия трябва да се оценят и онези текстове от „Основите на мира“, които гарантират възмездяване на руските щети през войната (чл. 5): „Високата Порта се задължава да обезщети Русия за военната издръжка и за понесените загуби. Въпросът за формата на това обезщетение – парична, териториална или друга, ще бъде определен по-късно. Негово Величество султанът ще се договори с Негово Величество руския император, за да се запазят правата и интересите на Русия в проливите Босфора и Дарданелите“ (виж приложението).

От анализа на „Основите на мира“ става ясно, че значението на това официално руско-турско споразумение като стъпка към окончателния изход от войната е твърде важно. **Този документ е първото междудържавно споразумение в края на руско-турската война от 1877–1878 г., в което се предвижда предоставянето на независимост на Черна гора, Сърбия и Румъния, автономия на Босна и Херцеговина и създаване на Българско княжество върху принципа на етническото мнозинство с граници,**

които в никакъв случай не могат да бъдат по-малки от определените на Цариградската конференция на великите сили през 1876 г.

В текста на руско-турския „протокол за приемане на предварителни Основи на мира между Русия и Турция от 19/31 януари 1878 г.“ се постановява волята на победителката Русия Черна гора, Сърбия и Румъния да увеличат териториите си за сметка на бивши османски владения. Предвижда се и създаване на автономна българска държава (Княжество България) с граници, съответстващи на принципа на мнозинството от българското население. Налагането на Санстефанския прелиминарен договор от Русия на победената Османска империя само месец след подписването на „Основите на мира“ измества базата за предстоящите преговори между великите сили за окончателен мирен договор от по-приемливите за тях условия в споразумението от 19/31.01.1878 г. към крайно неприемливите за повечето велики сили текстове в Санстефанския договор, предоставящи излаз на Егейско море на Българското княжество (респ. на Русия, предвидила най-малко двегодишна военна окупация на новата балканска държава в договора от 19.02/3.03.1878 г.). Одринските „Основни на мира“, макар и нехаресвани от Виена и Лондон заради почти целокупното включване на българското национално землище в новото автономно Княжество България, не отблъскват така западните велики сили, както Санстефанският прелиминарен мир. Известно е, че официално оповестените възражения на Австро-Унгария срещу „Основите на мира“ не се отнасят толкова до съдържанието на споразумението, колкото до грубото нарушение от руска страна на договореното в Райхщад (1876) и подписано в Будапещенската руско-австроунгарска конвенция (1877) положение за колективно решаване на изхода от войната (Косев 2003: 425–426).

Одринските постановления от 19/31.01.1878 г. получават подкрепата на германския император и на канцлера Ото фон Бисмарк², тъй като съвпадат с официалната мисия на Русия във войната 1877–1878 г. като мандатър на великите сили да принуди със сила Османската империя да приеме решенията на европейския концерт от Цариградската конференция (1876).

След подписването на „Основите на мира“ Русия разполага със сериозни аргументи и в полза на допуснатото отклонение от цариградските договорености – премахването на разделителната меридианна линия, разполовяваща българските земи на две области (вилаети). Още в хода на първите преговори за мир, водени в Казанлък в началото на януари 1878 г., авторът на първоначалния проект за условията на бъдещото примирие А. И. Нелидов отговаря на турските възражения срещу премахването на въпросното разделяне на българските земи с аргумента, че то е в резултат от промененото в руска полза

² В речта си пред Райхстага Бисмарк заявява: „Различията в очертаванията на българските граници между сегашния договор за примирие и Цариградската конференция са толкова незначителни, че според мен не си струва заради това да бъде нарушен европейският мир“ (Косев 2003: 425, 432–435).

разположение на силите в края на войната. Големите страдания и жертви на местното население, както и руските военни успехи, оправдават включването на признатите от всички меродавни фактори български земи в едно единно, макар и васално на султана, Княжество България (Дойнов 1993: 39).

„Основите на мира“, предложени от победителката Русия и приети от победената Османска империя на 19/31 януари 1878 г., имат важно, основополагащо значение за изхода от войната. Преди всичко те имат това предимство, че са по-защитими в предстоящите след края на военните действия трудни дипломатически преговори между Русия и другите велики сили. Принципът, по който се определят границите на Княжество България в този документ, не се различава от общоприетите от великите сили принципи за границите на българските два вилаета на Цариградската конференция, а това всъщност е признатият от султана, а и от великите сили, диоцез на Българската екзархия (1870–1874). И обратно – „сваляйки картите си“ чрез санстефанските прелиминарии, предоставящи ѝ възможност за мечтания излаз на топло море през „временно“ окупираното от руски войски Княжество България, Русия ускорява изолацията си сред „европейския концерт“ с оглед предстоящия конгрес и сама затруднява превръщането на военните си успехи в трайни политически резултати.

В този ред на разсъждения отново изниква въпросът – защо руското държавно ръководство се отдава на увлечението непременно да придобие излаз на Егейско море чрез променените граници на Княжество България според предварителния Санстефански договор и пропуска възможността да развие в своя полза сравнително по-изгодните изходни позиции за преговорите по сключване на окончателния мирен договор, които създават „Основите на мира“. Едно от възможните обяснения е свързано с важната роля и отдавна установената дипломатическа несъобразителност на руските висши военни (имащи силно влияние и върху императора), които отначало настояват за война-реванш срещу Османската империя, а в хода ѝ и особено след подписването на одринските „Основи на мира“ – за подписване на макар и нетраен, но ярко представящ истинските руските интереси и цели договор с Турция, независимо от предупрежденията, че този акт ще създаде още по-големи затруднения на руската дипломация на бъдещия конгрес.

Пренебрежителното отношение към „Основите на мира“, особено на фона на историографската апологетика за санстефанските прелиминарии, е несправедливо. Резултатите от това първо следвоенно споразумение неоснователно се омаловажават или направо се negliжират. В значителна част от съвременната историческа книжнина цялата драматична история на изхода от войната (януари – юли 1878 г.) продължава да се свежда до апотеозно възхваляване на Санстефанския мир. На фона на така създадената виртуална санстефанска „реалност“ безсилието на Русия да съхрани съществуващото само на карта българско национално единство се оправдава с целенасочената политика на западните велики сили за разпокъсване на българските земи. Стига се дотам в сериозни академични издания да се твърди, че Северна Добруджа

е отстъпена на Румъния с чл. 46 на Берлинския договор, независимо от същественото обстоятелство, че в този случай великите сили само потвърждават това, което Русия вече е наложила със Санстефанския договор (чл. 19), и е предвидила като възможна „цена“ за връщането на Южна Бесарабия още в края на 1877 г.³ Според същия автор едно от съображенията за това решение на Берлинския конгрес „било желанието на капиталистическа Европа да раздели териториално създаденото Княжество България от неговата освободителка“ (Божинов 1991: 412).

Напоследък, макар текстът на първото руско-турско споразумение от 19/31 януари 1878 г. отдавна да е публикуван (Петков 2008: 117–118), а части от него са включени и интерпретирани от преди 15 години в някои от одобрените и рецензирани учебници по история за горния училищен курс (Петков 2002: 230, 232), продължава пренебрежителното отношение към този важен исторически документ. Причините са различни, но безспорно една от главните е безкритичното отношение към исторически невярната, но наложена и традиционно възприета теза, че българската държава се възстановява със Санстефанския прелиминарен договор.

Приложение

Протокол за приемане на предварителни Основи на мира между Русия и Турция

19 (31) януари 1878, Одрин

Предвид предстоящото сключване на примирие между воюващите руски и отомански войски, техни превъзходителства Сервер паша, министър на външните работи на Високата порта, и Намик паша, министър на двора на Негово императорско величество султана, пристигнаха в Главната квартира на Негово императорско височество Великия княз Николай Николаевич, главнокомандващ на руската армия, снабдени с пълномощия от Високата порта. Предложените от Негово императорско височество Великия княз от името на Негово императорско величество Господаря всеруски император Основи на мира, приети от турските упълномощени представители, с общо съгласие бяха изложени в следващите точки:

1. България в границите, определени в съответствие с принципа на мнозинството от българското население, които в никакъв случай не могат да бъдат по-малки от границите, определени от Цариградската

³ В чл. 7 от първоначалния руски проект с предварителните условия за сключване на мирен договор с Османската империя от 29 ноември/ 9 декември 1877 г. се предвижда: „В Европа Русия ще има право да се разпорежда с Добруджа и делтата на Дунав и да ги замени срещу частта от Бесарабия, присъединена към Молдова в 1856 г., която ще ѝ бъде върната, включително и Килийския ръкав“ (Петков 2008: 89).

конференция, ще бъде преобразувана в автономно княжество, плащацио данък, с национално християнско правителство и местна милиция. Отомански войски няма да бъдат разполагани повече там.

2. Ще бъде призната независимостта на Черна гора. Нейната територия ще се увеличи с площта, завоювана от самите черногорци. Окончателната граница ще бъде определена по-късно.

3. Ще бъде призната независимостта на Румъния и Сърбия. На първата ще се предостави достатъчно териториално обезщетение, а що се отнася до втората, то нейните граници ще бъдат коригирани.

4. На Босна и Херцеговина ще бъде дарено автономно управление с достатъчно гаранции. Подобен род преобразования ще бъдат въведени и в другите християнски области на Европейска Турция.

5. Високата Порта се задължава да обезщети Русия за военната издръжка и за понесените загуби. Въпросът за формата на това обезщетение – парична, териториална или друга, ще бъде определен по-късно. Негово Величество султанът ще се договори с Негово Величество руския император, за да се запазят правата и интересите на Русия в проливите Босфора и Дарданелите.

Веднага ще започнат преговори в Главната квартира на Негово императорско височество Великия княз и Главнокомандващ между упълномощените от двете правителства за установяване на предварителните условия на мира.

След като настоящите Основи на мира и условията за примирието бъдат подписани, ще последва спиране на неприятелските действия между воюващите армии, включително румънската, сръбската и черногорската, за целия период на провеждането на мирните преговори. Главнокомандващите на двете армии в Азия незабавно ще бъдат уведомен за сключеното примирие, което ще преустанови военните действия. Императорското отоманско правителство ще заповяда на отоманските войски, след като примирието бъде подписано, да напуснат крепостите: Видин, Русе и Силистра в Европа и крепостта Ерзерум в Азия. Освен това, руските войски ще имат право да заемат, докато траят преговорите, някои стратегически места, обозначени в условията за примирие, на двата военни фронта.

Настоящият протокол е съставен и подписан в два екземпляра в Одрин на 19 (31) януари 1878 г.

Подписали: Николай, Сервер, Намик

Публикувано по: „Правительственный вестник“, № 29, 5/17.02.1878 г., с. 1.⁴

⁴ Текстът на „Основи на мира“ е публикуван още в: „Россия и национально-освободительная борьба на Балканах 1875–1878“. М., 1978, с. 359-360. Срв.: **Hertslet, E.** The map of Europe by treaty; showing the various political and territorial changes which have taken place since the general peace of 1814. With Numerous Maps and Notes“. Vol. IV. 1875 to 1891. London, 1891, № 514, pp. 2658-2660. Преводът тук е на автора.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА / BIBLIOGRAPHY

Божинов 1991: Божинов, В. Положението на българското население в Северна Добруджа. // *История на България*. Т. 7. София: БАН. [**Bozhinov 1991:** Bozhinov, V. Polozhenieto na balgarskoto naselenie v Severna Dobrudzha. // *Istoria na Balgaria*. Т. 7. Sofia: BAN].

Генов 1926: Генов, Г. П. *Източният въпрос. Политическа и дипломатическа история*. Част втора. София: АИ „Проф. Марин Дринов“ [**Genov 1926:** Genov, G. P. *Iztochniyat vopros. Politicheska i diplomaticheska istoriya*. Chast vtora. Sofiya: AI „Prof. Marin Drinov“].

Дойнов 1993: Дойнов, Ст. *Руско-турската освободителна война*. София: Слов-Д [**Doynov 1993:** Doynov, St. *Rusko-turskata osvoboditelna voyna*. Sofiya: Slov-D].

Игнатиев 1986: Игнатиев, Н. П. *Записки (1875–1878)*. София: изд. Отечествен фронт [**Ignatiev 1986:** Ignatiev, N. P. *Zapiski (1875–1878)*. Sofiya: izd. Otechestven front].

Косев 2003: Косев, К. *Бисмарк, Източният въпрос и българското освобождение 1856–1878 г.* София: АИ „Проф. Марин Дринов“ [**Kosev 2003:** Kosev, K. *Bismark, Iztochniyat vopros i balgarskoto osvobozhdenie 1856–1878 g.* Sofiya: AI „Prof. Marin Drinov“].

Косев, Дойнов 1988: Косев, К., Ст. Дойнов. *Освободителната война и българската национална революция 1877–1878*. София: Партиздат [**Kosev, Doynov 1988:** Kosev, K., St. Doynov. *Osvoboditelnata voyna i balgarskata natsionalna revolyutsiya 1877–1878*. Sofiya: Partizdat].

Освобождение Болгарии от турецкого ига. Документы в трех томах. Т. 2. Москва, 379–381. [*Osvobozhdenie Bolgarii ot turetskogo iga. Dokumenti v treh tomah*. Т. 2. Moskva, 379–381].

Пантев, Глушков 2008: Пантев, А., Хр. Глушков. *Европейски измерения на Освободителната война 1877–1878*. Велико Търново: Абагар [**Pantev, Glushkov 2008:** Pantev, A. Hr., Glushkov. *Evropeyski izmereniya na Osvoboditelnata voyna 1877-1878*. Veliko Tarnovo: Abagar].

Петков 2003: Петков, П. Ст. *Идеи за държавно устройство и управление в българското общество 1856–1879 г.* Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“ [**Petkov 2003:** Petkov, P. *Idei za darzhavno ustroystvo i upravlenie v balgarskoto obshtestvo 1856–1879 g.* Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“].

Петков, П. Ст. *Българските национални празници и българският национален идеал* // Електронно списание LiterNet, 17 ноември 2005, № 11 (72) <http://litenet.bg/publish11/petko_petkov/bylgarskite.htm> (17.11.2005). [**Petkov, P. St.** *Balgarskite natsionalni praznitsi i balgarskiyat natsionalen ideal* // *Elektronno spisanie LiterNet*, 17.11.2005, № 11 (72) <http://litenet.bg/publish11/petko_petkov/bylgarskite.htm>].

Петков 2008: Петков, П. Ст. *Краят на Руско-турската война 1877–1878 г. – Одрин, Сан Стефано или Берлин? // Историята – професия и съдба : Сб. в чест на 60-годишнината на чл.-кор. дин Георги Марков*. Съст. В. Тошкова. София: Тангра ТанНакРа ИК, 83–90. [**Petkov 2008:** Petkov, P. St. *Krayat na Rusko-turskata voyna 1877–1878 g. – Odrin, San Stefano ili Berlin? // Istoriyata – profesiya i sadba : Sb. v chest na 60-godishninata na chl.-kor. din Georgi Markov*. Sast. V. Toshkova. Sofiya: Tangra TanNakRa IK, 83–90.].

Петков 2002: Петков, П. Ст. *Възстановяване на българската държава. Руско-турската война 1877–1878 г. // История и цивилизация. Учебник за задължителна и профилирана подготовка за единайсети клас. Одобрен от МОН*. Съавтори: Й. Андреев,

Е. Стателова, Кр. Мутаfoва, Т. Мишев. София: Кръгoзор, Вторo изд. 2012, 229–234. [**Petkov 2002**: Petkov, P. St. Vazstanovyavane na balgarskata darzhava. Rusko-turskata voyna 1877–1878 g.// Istoriya i tsivilizatsiya. Uchebnik za zadalzhitelna i profilirana podgotovka za edinayseti klas. Odobren ot MON. Saavtori: Y. Andreev, E. Statelova, Kр. Mutafova, T. Mishev. Sofiya: Kragozor, Vtoro izd. 2012, 229–234.]

Протоколите на Берлинският конгрес. Преведени и издадени от Т. Икономов. София, 1885. [Protokolite na Berlinskiy kongres. Prevedeni i izdadeni ot T. Ikonov. Sofiya, 1885.]

Протоколите на Цариградската конференция с Лондонският протокол. Превел от францyзки Т. Икономов. Варна, 1885. [Protokolite na Tsarigradskata konferentsiya s Londonskiy protokol. Prevel ot frantsuzki T. Ikonov. Varna, 1885.]

Россия и национально-освободительная борьба на Балканах 1875–1878. М., 1978. [Rossiya i natsionalno-osvoboditelnaya borba na Balkanah 1875–1878. М., 1978.]

Тодорова 1977: Тодорова, М. *Подбрани извори за историята на балканските народи XV–XIX век.* София: Наука и изкуство [**Todorova 1977:** Todorova, M. Podbrani izvori za istoriyata na balkanskite narodi XV–XIX vek. Sofia: Nauka i izkustvo].

Тонев 1999: Тонев, В. *След Сан Стефано и Берлин 1878 г. Изследване, документи и материали за освобождението на Североизточна България от османска власт.* София: Анубис [**Tonev 1999:** Tonev, V. Sled San Stefano i Berlin 1878 g. Izsledvane, dokumenti i materialy za osvobozhdenieto na Severoiztochna Bulgariya ot osmanska vlast. Sofiya: Anubis].

Hertslet 1891: Hertslet, E. *The map of Europe by treaty; showing the various political and territorial changes wich have taken place since the general peace of 1814. With Numerous Maps and Notes.* Vol. IV. 1875 to 1891. London.